

A MAROSVÍZ-ÖNTÖZÉSI NAPJÁN
„Az öntözés az előttünk álló évtizedben” című nyitó előadás
GRÁF JÓZSEF
Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter
MEZŐHEGYES
2008. november 13. 10 óra

Európa számos országában, de különösen a mediterrán területeken a legfontosabb mezőgazdasági és környezeti veszélyt a vízhiány jelenti. A helyzet egyre romlik, mivel a vízigények növekednek, mialatt a rendelkezésre álló vízkészletek csökkennek (túlzott mértékű kitermelés, szennyezés, egyenetlen elosztás, a különböző ágazatok közötti vízhasználati konfliktusok, irányítási hiányosságok).

A fejlett országokban a vízkészletek kb. 80%-át a mezőgazdaság használja és állandó kihívást jelent a mindig több élelem előállításához az egyre növekvő népesség igényeinek kielégítésére. A magyarországi vízkészletek mezőgazdasági felhasználása 30 % körül mozog.

A mezőgazdaság nem csak a legnagyobb mennyiségű vizet fogyasztja, hanem itt a legjobb a lehetőség a hatékonyság növelésére. A kérdéssel foglalkozó jelentésekben különböző intézkedésekre tesznek javaslatokat (öntözési hatásfok növelése, művelési ágváltás, vízkészlet megőrzési intézkedések, nem hagyományos vízkészletek felhasználása, intézmények erősítése, oktatás és továbbképzés, stb.).

A „Mezőgazdaság, Víz és Környezet” témakörével foglalkozó konferenciák, jelentések, célprogramok számos témakört jelöltek ki. Ezek közül a legfontosabbak:

- Víztakarékos öntözési technológiák fejlesztése és használata,
- Öntözővíz újrahaznosítása,
- Fokozódó élelmiszertermelés és vízhiány,
- Népesség és gazdaság gyors növekedése okozta vidéki környezet romlás,
- Valós idejű monitoring és átfogó információs rendszer
- Ágazatok közötti konfliktusok, optimális vízszétosztás,
- Vidéki területek talajának és ökoszisztémájának megőrzése,
- Megfelelő politikák az alvízi és felvízi használók közötti növekvő vízmegosztási viták kezelésére,
- Integrált vízvédelmi intézkedések a táj és vízgazdálkodási rendszerek javításával, a víztározás és vízviszaporítás növelésével.

Az ENSZ jelentés (2007. 03.) a klímaváltozásról súlyos megállapítást tesz:

Ha ma ráfordítjuk a világ GDP 1%-át a klímaváltozás hatásainak megelőzésére, elkerülhetjük a nagyobb katasztrófát, ha nem, akkor a századfordulóra a világ GDP legkevesebb 25%-kal csökken!!!

A vízkészletekkel kapcsolatban az utóbbi időben számos aggodó megfogalmazás látott napvilágot, amelyek közül kiemelkedik, hogy a hasznosítható vízkészletek várhatóan 30%-al csökkennek.

Az utóbbi száz év csapadék és hőmérséklet eloszlása alapján hazánkban 17 évet tekinthetünk kedvezőnek, 32 évet csapadékosnak, 23 évet száraznak és 28 évet igen száraznak. Az árvizek mellett az Alföld csapadékszegény vidékein komoly károkat okoz az aszály. A tenyészidőszak csapadékviszonyait figyelembe véve megállapítható, hogy a növények vegetációs vízigényét az eső önmagában nem tudja kielégíteni.

A termelés kockázata rendkívüli módon növekszik. A szélsőséges klimatikus viszonyok közepette a vízelosztási rendszerek fejlesztése éppolyan fontos, mint a víztakarékos gazdálkodási gyakorlatra való áttérés (fajtaváltás, talajkímélő gazdálkodás, vízmegőrző, víztakarékos talajművelési módok alkalmazása, vízmegtartás növelése, tározás, tájhasználat, stb.).

A mezőgazdasági vízgazdálkodásra, a talaj vízháztartásának szabályozására vonatkozóan számos kutatás megállapítja, hogy a természeti erőforrások között a termőtalaj és a csapadék az ország két legértékesebb, feltételelesen megújuló erőforrása.

Ésszerű és fenntartható (felhasználható) használatuk, védelmük, állaguk megőrzése és sokoldalú funkcióképességük fenntartása a fenntartható fejlődés két alapeleme, így tehát társadalmi érdek.

A klímapolitikában, ezen belül az alkalmazkodási stratégia szempontjából elsősorban a talajok vízháztartási tulajdonságai a legfontosabbak, mert a talaj hazánk legnagyobb kapacitása, rendszerint újratöltődő, természetes víztározója.

Megállapíthatjuk, hogy ahol eredményes öntözéses gazdálkodást folytattak a világban, ott az ember ki tudta terjeszteni birodalmát, el tudta tartani a lakosság növekvő lélekszámát, jobb egészségügyi feltételeket tudott biztosítani és kulturálisan is nagy haladást ért el.

Az öntözés ügyét a szakemberek évszázadok óta úgy látták, látják, hogy az nemzeti ügy, a nemzet felemelkedésének fontos eszköze és ennek megfelelően kell kezelni.

Az öntözőcsatornák létesítéséről szóló 1900 évi XXX. Tc. vitáján Kossuth Ferenc a következőket mondta:

"Csak az állam lehet képes arra, hogy megfelelő lökést adjon az öntözés ügyének, s nagyon fontos a tervszerűség ebben a munkában. Ne ötletszerűen történjék az öntözőművek kiépülése, ..."

Sajó Elemér, 1930-ban, így érvelt:

„Úgy érezzük, hogy vizeink hasznosításának a terve túlnő egy gazdasági probléma hátárain"

A mezőgazdaság, mint a legnagyobb területhasználó (62%), jelentős hatással van a környezeti állapot, a tájkép, a talaj és a víz minőségére.

Magyarországon a mintegy 500-600 mm értékű évi átlagos csapadékmennyiség a legtöbb jelenleg termesztett növénykultúra számára elvileg elegendő. A fő probléma, hogy a csapadék mennyisége a tenyészidőszakban kevés, az eloszlása egyenetlen. A megfelelően kiépített és működtetett öntözés tehát termésbiztonságot, a piaci értékesítés stabilitását, a termékek iránti egyre növekvő minőségi követelmények elérését biztosíthatja.

Vannak évek, amikor a természetes csapadékot a hozamok biztosítása érdekében csak 50-60 mm öntözővíz kiadásával kell kiegészíteni, és van, amikor ugyanezt az eredményt csak 200-250 mm víz kiadásával tudjuk biztosítani.

A csapadékellátottság időbeni és mennyiségi hiányát kiiktatva az öntözött kultúrák esetében minden évben közel azonos mennyiséget és minőséget állíthat elő a termelő. Ez a piaci feltételek teljesítésének a megszerzett piac megtartásának már ma is – de az elkövetkezendő időben alapvető feltétele lesz.

Az öntözött szántóföldi növények termelési értéke 300-500 ezer Ft/ha, míg a kertészeti ágazatoké 1-3 millió Ft/ha körül alakul. A nagy értékű, korszerű kertészeti kultúrák termelése és az öntözés közé tehát egyenlőségjelet kell tenni. Ennek keretében a gyümölcsültetvények fajtaváltását, öntözését kiemelten kell a továbbiakban is támogatni.

Ahhoz, hogy fejlődő jövőképet és eléréséhez megfelelő intézkedéseket dolgozzunk ki valós elemzések és helyes következtetések kelljenek. Jó kérdések és megfelelő válaszok kelljenek.

A mezőgazdaság alacsony jövedelmezősége, és a termelés időszakosságából adódó likviditási problémák mellett, 1990-től a földműveken keresztül szolgáltatott öntöző vizet szabad áron lehetett vásárolni ezzel megszűnt a szolgáltatás állami támogatása. Némiképpen segített, hogy az 1992-től bevezetésre került vízkészlet járulékot 2005-ben eltörölték.

Az 1990-ben elkezdődött privatizáció és ezzel párhuzamosan az agrárágazat átalakulása az öntözésre berendezett terület és főleg annak hasznosítása csökkenését idézte elő.

Hazánk az u.n."feltételes" öntözések zónájába tartozik, azaz átlagos években öntözés nélkül is lehet jövedelmezően növénytermelést folytatni. A klímaváltozással azonban egyes területeken ez a megállapítás is újragondolást igényel, gondoljunk csak a 3-4 fokos hőmérséklet emelkedésre a csapadék vagatáció időn belüli jelentős csökkenésére!

Az eddigi tapasztalatok szerint a ténylegesen megöntözött terület a "jogilag" öntözhetőnek- időjárástól függően - csak töredéke. A legaszályosabb években / pl. 1992, 2003./ sem volt a kapacitás kihasználás 60%-nál nagyobb. 1998 január 1-én 293.000 hektár volt az öntözésre berendezett terület (AKII, 2001), amelyből ténylegesen 93.400 ha-t öntöztek. 2008-ban 165.000 ha az engedélyezett és ebből 59.000 ha az öntözött.

A területi kihasználtság értékei az utóbbi években az engedélyezett területre vetítve 15 és 57 % között, a mezőgazdasági területre vetítve 0,5-2,0 % között mozogtak.

A kapacitás csökkenés és a gyenge kapacitás kihasználás okai ugyan összetettek, de az egyik alapvető ok mindenképpen a magas üzemelési költség, amelyet csak néhány termék árában ismer el a piac.

A vízjogilag engedélyezett öntözhető terület az elmúlt években 470 ezer ha-ról 160 ezer ha-ra csökkent. Az öntözhető területből 73% az Alföldön, 24% a Dunántúlon található. A fennmaradó 3% igen elaprózódva, szétszórta (Nógrád, Pest, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben) dombvidéken helyezkedik el. Az évente ténylegesen megöntözött területek (sok év átlagát tekintve) 89% szántó, 2% gyümölcs-szőlő, 3% gyeper és 6% egyéb.

Gazdálkodói szinten az öntözési infrastruktúra fejlesztésének gátló tényezője a kisebb földtulajdonok és a földbérlet bizonytalansága.

Az öntözéses gazdálkodást igénybe vevő termelőnek akkor nem kell a bizonytalanra fejleszteni, ha van egy szolgáltató, aki az ez irányú igényeket ki tudja elégíteni. Az eszközök jobb és hatékonyabb kihasználásával a víz ára csökkenhet, a gazdálkodó számára láthatóvá, vonzóvá és elérhetővé válik az öntözéses termelés. Különösen eredményes és gazdaságos lehet a szolgáltatás, ha az a termelői közösség hozza létre.

Az öntözésfejlesztés erőre kaphat az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban biztosított támogatások eredményeként.

Az FVM kidolgozta és megjelentette a **34/2008. (III. 27.) FVM rendeletet** az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból az öntözés, a melioráció és a területi vízgazdálkodás mezőgazdasági üzemi és közösségi létesítményeinek fejlesztéséhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről.

A támogatás hozzá kíván járulni a mezőgazdasági vízgazdálkodás területén a környezetkímélő, víz és energiatakarékos öntözési, a talaj védelmét, vízmegtartó képességét javító meliorációs, és a felszíni és felszín alatti vizek jó állapotát, a belvízvédelmet és vízkárelhárítást szolgáló mezőgazdasági üzemi és közösségi beruházások megvalósításához.

Az öntözhető területek nagysága 2000-ben az EU 15 tagállamában átlagosan a mezőgazdaságilag hasznosított területek nagyságának 11 százaléka volt. A legkisebb arány Angliában volt (1.7%) és a legnagyobb Görögországban (37%).

A versenyképes hazai agrártermelés megteremtése érdekében - a hazai klimatikus, talajtani és egyéb adottságokat figyelembe véve, az öntözéses-gazdálkodás fejlesztése a mezőgazdaságilag hasznosított területek legalább 5-10 százalékának megöntözését teszi majd szükségessé és lehetővé 2007-2014 között.

Célunk a meglévő öntözőrendszerek felújításával, az igény és a piaci szempontok szerinti új öntözőfürtök kiépítésével 60-80 ezer ha – átlagosan 10 ezer ha/év - új terület öntözéses-gazdálkodásba vonásával a tényleges és rendszeresen öntözött terület 180 ezer hektárra történő növelése.

A hazai öntözéses gazdálkodás megújításához át kívánjuk tekinteni a vízhasználatok tervezési, engedélyezési és hatékony támogatási rendszerét is:

- Az öntözés-fejlesztésre biztosított támogatások szakmai feltételei vonatkozásában,
- Az öntözés szolgáltatási, finanszírozási rendszerének áttekintése, a mezőgazdasági vízszolgáltatás ár- és díjrendszerének szabályozása vonatkozásában,
- Az öntözést szolgáló vízellátási létesítmények fejlesztéséhez, üzemeltetéséhez szükséges létesítmények vagyongazdálkodásának vonatkozásában,

- A felszín alatti vízkészleteknél a rétegvíz öntözési célú igénybe vétele dolgában.

A további fejlesztések megalapozását és a vízszolgáltatás árrendszerének újraszabályozását megalapozó vizsgálatok ez év végére befejeződnek.

Az Európai Bizottság 2007. november 20-án közzétett közleményének fő elemei között jelzett „vízgazdálkodás integrálása a KAP eszköztárába” egyre fontosabb kérdés. A hazai intézkedések megalapozását szolgáló dokumentumot szintén ez év végéig dolgozzuk ki.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium feladata, hogy megteremtse azokat a feltételeket, amelyek biztosítani képesek a hazai mezőgazdaságban a versenyképességet, a termelési stabilitást, a káros hatások elleni védettséget.

Minden jel arra mutat, hogy a következő időszakban a legfontosabb kérdések az elegendő élelmiszer előállítás és víz biztosítása lesznek. A hosszabb távú stabilitás csak akkor képzelhető el, ha az életet adó természet erőforrásait megőrizzük. Miután környezetünk erőforrásai nem állnak korlátlanul rendelkezésre, ezért megújulásukat úgy kell támogatnunk, hogy közben ne veszítsék el ezt a képességüket. A termőképesség állandó megújítása feltételeit kell tehát megteremtelnünk.

A természettel való együttműködésben - az ökológiai tájgazdálkodásban - a földművelésügyi, a vidékfejlesztés és a vízbiztonságra épülő vízgazdálkodás kulcsszerepet játszik.

Rendkívül fontos ezért, hogy a gazdasági szempontokon túl, sőt azokat megelőzve a szakmai szempontokat is kellő súllyal szerepeltessük a pályázatok kiírása értékelése és a megvalósítás során.

Ehhez ajánlom fel az FVM minden rendelkezésre álló eszközét és kérem az Önök együttműködését és segítségét!

Mezőhegyes, 2008. november 13.

Készítette:

Kolossváry Gábor

vízgazdálkodási stratégiai referens
Természeti Erőforrások Főosztálya